

Список використаних джерел

1. Лесик О. В. Замки та монастирі України. Львів: «Світ», 1993. 176 с.
2. Матеріали доповідей VI Подільської історико-краєзнавчої конференції. Тернопіль, 1985. 40 с.
3. Мацюк О. Я. Замки і фортеці Західної України. Історичні мандрівники. Львів: Центр Європи, 2005. 192 с.
4. Ониськів М. Історія міст і сіл Тербовлянщини. Тернопіль: «Збруч», 1997. 537 с.
5. Остапенко І. С., Філь В. М., Крамар І. Є., Шаптала О. І. Основи інженерної підготовки: навчальний посібник. Дніпро: УДУНТ, 2022. 391 с.
6. Пірко В. О. Оборонні споруди в межиріччі Дніпра і Сіверського Дінця (друга половина XVII–XVIII ст.). Донецьк: Східний видавничий дім, 2007. 94 с.

Лілія ТРОФИМОВИЧ

*докторка історичних наук, професорка кафедри
гуманітарних наук Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

ПОЛЬСЬКІ ЛЕГІОНИ У СКЛАДІ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ АРМІЇ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Від початку Першої світової війни польські землі, що входили до складу Австро-Угорщини, Німеччини та росії – учасників поділів Польщі, перетворилися в арену запеклих боїв між вказаними країнами, яких ця війна розділила на два ворогуючі табори. Польське питання не було домінуючим для Троїстого союзу та Антанти, але бої відбувалися на території, заселеній поляками, і учасники цих блоків змушені були визначити своє ставлення до нього, маніпулювали прагненням польського народу відродити свою державу і створювали польські добровольчі формування. У 1914 р. у збройних силах Австро-Угорщини, Німеччини та росії налічувалося 1,5 млн поляків, які по обидва боки фронту вбивали один одного.

Варто зазначити, що ні Відень, ні Берлін, ні Петербург не були зацікавлені у відновленні польської державності та наданні польському народу незалежності. Основою формування польських легіонів стали «Стрілецький союз», «Стрілець», «Польські стрілецькі дружини», що на початку війни були об'єднані під керівництвом коменданта Юзефа Пілсудського, який у Галичині зосередив близько 3 тис. стрільців [1, с. 296]. Згідно з домовленістю з Генеральним штабом австро-угорської армії, 6 серпня вони вторглися у Королівство Польське з метою підняття там антиросійського повстання. Проте місцеве населення не підтримувало їх задуму, а австро-угорське командування висунуло вимогу розпустити стрілецькі загони.

У цій ситуації голова Польського кола в Державній Раді Юліуш Лео озвучив пропозицію приєднати загони Ю. Пілсудського до польських формувань у складі австро-угорської армії – польських легіонів [2, с. 433]. Офіційний Відень погодився на створення двох польських легіонів – Східного та Західного, які б налічували по 8,5 тис. бійців, носили стрілецькі мундири, використовували рідну мову, підпорядковувалися австро-угорському командуванню і склали присягу на вірність Габсбургам. Стрілецькі загони Ю. Пілсудського були переформовані у 1-й полк, а пізніше – 1-шу бригаду Легіонів. Планувалося їх використання лише на Східному фронті проти росії [3, с. 117].

Для вирішення питань, пов'язаних з формуванням Легіонів, у середині серпня 1914 р. створено, очолюваний Ю. Лео, Головний Національний Комітет, що представляв усі польські політичні сили в Галичині і який проголосив війну Австро-Угорщини проти росії війною за відродження польської держави. Будучи розпропагандованою народовими демократами (ендеками), негативно і болісно реагуючи на національні обмеження, а також на відступ австрійської армії й окупацію російськими військами Галичини з її адміністративним центром – Львовом, абсолютна більшість особового складу Східного легіону відмовилася

присягати на вірність Францу Йосипу I, а сам Легіон був офіційно розпущений (з 5-ти тис. присягу склали близько 800 легіонерів) [4, с. 42, 48].

Західний легіон, до складу якого входили три бригади, що налічували 25 тис. осіб, упродовж першого воєнного року брав участь у боях і зазнав істотних втрат. Як зауважив український історик А. Руккас, попри численні вимоги Головного Національного Комітету та нового командувача легіонами генерала К. Тшаско-Дурського (першим очільником був австрійський генерал Р. Бачинський), верховне командування австро-угорської армії не звело усі польські частини і підрозділи в єдине з'єднання; 2-й та 3-й піхотні полки, два кавалерійські ескадрони та артилерійський дивізіон були направлені у Карпати, оскільки не виключалася можливість переходу російськими військами гірського хребта і захоплення ними Придунайської рівнини разом з Будапештом [5, с. 166]. Що стосується 1-го полку Ю. Пілсудського, то він у складі австрійської армії брав участь у наступі на Варшаву, який, проте, закінчився поразкою, а, отже, перекреслив плани легіонерів підняти у захопленій столиці всенародне антиросійське повстання. 11 листопада останні прибули до Кракова [6, с. 18].

Під час боїв особливо патріотично налаштовані були вояки 1-ї бригади, очолюваної Ю. Пілсудським, який у наступному році створив у Варшаві таємну Польську військову організацію, де, правда, йому довелося зустріти неприхильну позицію ендеків і проросійську в цілому орієнтацію населення Королівства Польського. Ю. Пілсудський вів активні пошуки сильних союзників, які б погодилися на утворення польської держави у будь-якій формі. З осені 1915 р. дислокацією трьох бригад Польських легіонів стала Волинь, де вони між Стоходом і Стиром вели запеклі бої з російськими військами, демонструючи стійкість і відвагу.

З поміж численних боїв Польських легіонів упродовж їхнього існування особливою запеклістю і драматизмом виділяються оборонні бої 4–6 липня 1916 р. в районі місцевості Костюхнівка над Стиром. Тоді Легіони не дорахувались двох тисяч вояків убитими, пораненими і полоненими [7, с. 97]. Усього за 1914–1916 рр. вони втратили щонайменше 15 тис. осіб вбитими і пораненими. Багатомісячними тяжкими боями на Волині Польські легіони закінчили свою фронтову службу і 6–8 жовтня 1916 р. були переведені у Барановичі. Усвідомивши, що подальша боротьба на боці Австро-Угорщини і Німеччини є безперспективною, а на порядок денний політичної і військової діяльності потрібно ставити питання про «польський уряд і військо», Ю. Пілсудський 29 липня 1916 р. подав у відставку з посади командира 1-ї бригади, започаткувавши тим самим процес самоликвідації Легіонів, оскільки його приклад наслідували багато інших вояків [5, с. 168].

5 листопада 1916 р. варшавський і люблінський генерал-губернатори від імені імператорів Німеччини й Австро-Угорщини оголосили маніфести про створення в майбутньому самостійного Королівства Польського та закликали вступати до «польської армії». Щоправда, кордони «незалежної» польської держави не визначались, але підкреслювалось, що гарантією її «вільного розвитку» стане тривкий альянс з цими монархіями. Після відмови переважної більшості легіонерів у липні 1917 р. скласти присягу на вірність німецькому імператору Вільгельму II вони були інтерновані або відправлені на службу до збройних сил Австро-Угорщини. У складі останніх створено Польський допоміжний корпус (6–7 тис. осіб), який скерували на Буковину, де він перебував до лютого 1918 р. У середині цього місяця легіонери вчинили збройний заколот. Частині з них вдалося прорватися за лінію фронту на російську територію і з'єднатися з польськими корпусами, що там формувалися. Ті, які не змогли цього вчинити, були ув'язнені в концтаборах на території Угорщини. На заключному етапі війни легіонери взяли активну участь у відродженні Вітчизни, склали основу для організації збройних сил Другої Речі Посполитої.

Список використаних джерел

1. Kukiel M. *Zarys historii wojskowości w Polsce*. London, 1996. 364 s.
2. Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. *Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с.
3. Папакін А. Польський збройний чин під час Першої світової війни 1914–1918 рр. в українських архівах. *Славістична збірка*. 2016. Вип. 2. С. 112–119.
4. Wgrosek T. *Polskie formacje wojskowe podczas I wojny światowej*. Białystok, 1977. 484 s.
5. Руккас А. О. Польські легіони на фронтах Першої світової війни. *Перша світова війна і слов'янські народи: Матеріали міжнародної наукової конференції 14–15 травня 1998 року*. К., 1998. С. 165–170.
6. Klimecki M., Klimczak W. *Legiony Polskie*. Warszawa, 1990. 249 s.
7. Верба Т., Семінська Д., Златогорський О. Археологічні дослідження в с. Костюхнівка у 2015 р. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Перша світова війна на Волині та Волинському Поліссі. Науковий збірник. Випуск 58 // Матеріали 58 Міжнародної наукової конференції, присвяченої 100-річчю подій Першої світової війни на Волині, смт. Маневичі, 5 – 6 липня 2016 року*. Упоряд. Г. Бондаренко, А. Силук, П. Хомич. Луцьк, 2016. С. 97–100.

Володимир ТРОФИМОВИЧ

*доктор історичних наук, професор кафедри історії імені професора
Миколи Ковальського Національного університету «Острозька академія»*
**УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В ПОЛІТИЦІ АВСТРО-УГОРЩИНИ
НА ПОЧАТКУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

У 2024 р. народи усіх континентів відзначали дві драматичні дати – 110-річницю початку Першої та 85-ліття початку Другої світових воєн. Дві всепланетні, жорстокі, цивілізаційні катастрофи, які кардинально вплинули на хід історії людства та докорінно змінили карту світу. Деякі дослідники об'єднують ці дві події і говорять про 30-річну війну 1914–1945 рр., якій немає рівних за масштабами людських втрат, тяжких руйнацій в економіці, суспільному устрої, культурі, моралі, свідомості [1, с. 56]. На думку С. Віднянського, усі нещастя ХХ ст., яке принесло людству тяжкі випробування, розпочалися саме з Першої світової війни – найважливішої події століття, що відкрила нову епоху в історії цивілізації [1, с. 56]. Згуртовуючи людей перед загальною небезпекою, війна, разом із тим, оголила внутрішні конфлікти та напругу, які нуртували в кожній з воюючих країн і насамперед у багатонаціональних Росії й Австро-Угорщині. Як відомо, українські етнічні землі, починаючи з розподілів Речі Посполитої аж до початку світового конфлікту, були захоплені цими двома великими імперіями.

До того ж, не маючи у розглядуваний період своєї державності, українські території займали особливе місце у тогочасних задумах ворожих блоків, що перетворювало Україну не лише на один із найважливіших плацдармів воєнного протиборства, а й у вагомий регіон у перекроюваній війною Європі [2, с. 224; 3, с. 24]. Як зазначено у колективній праці «Велика війна 1914–1918 рр. і Україна», «об'єктивно «українське питання» і, відповідно, роль незалежної української державності у структуруванні центрально-східноєвропейського державного політичного простору знайшли певне відображення у стратегічних планах Центральних держав (Німеччини й, меншою мірою, Австро-Угорщини) напередодні та під час Першої світової війни. Україну вони розцінювали як важливий чинник послаблення, а то й розвалу Російської імперії» [4, с. 108].

Спочатку подамо кілька зауваг, що стосуються українського питання у тогочасній європейській політиці. Правлячі режими країн, що входили до двох ворожих блоків, розпочинаючи війну, враховували, що Україна розташована в самому центрі Європейського континенту і вже цим може безпосередньо впливати на розв'язання важливих політичних та економічних проблем. Така